

Odgoj i obrazovanje u Sparti i Ateni: sličnost i razlike

Tomišić, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:322118>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanost

MARTINA TOMIŠIĆ

ODGOJ I OBRAZOVANJE U SPARTI I ATENI
(razlike i sličnosti)

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanost

MARTINA TOMIŠIĆ

ODGOJ I OBRAZOVANJE U SPARTI I ATENI

(razlike i sličnosti)

Završni rad

JMBAG: 0303025267, vanredni student

Studijski smjer: predškolski odgoj (izvanredni studij)

Predmet: Filozofija odgoja

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filozofija

Znanstvena grana: Filozofija odgoja

Mentor: prof. dr. sc. Fulvio Šuran

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Martina Tomišić, kandidat za prvostupnika

_____ ovime izjavljujem da je ovaj
Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim
istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene
bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na
nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio
rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten
za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, 03. rujna, 2020.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ Martina Tomišić _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 03. rujna. 2020.

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Grčki polisi – Sparta i Atena	3
3. Atena	4
3.1. <i>Demokracija i oligarhija</i>	4
3.2. <i>Odrastanje u Ateni</i>	7
4. Sparta	9
4.1. <i>Državno uređenje Sparte</i>	10
4.2. <i>Odrastanje u Sparti</i>	11
4.3. <i>Spartansko učenje o strahu</i>	13
5. Položaj žena u Antičkoj Grčkoj	16
5.1. <i>Položaj žena u Ateni</i>	16
5.2. <i>Položaj žena u Sparti</i>	18
6. Odgoj i obrazovanje u Ateni i Sparti	20
6.1. <i>Odgoj i obrazovanje u Ateni</i>	20
6.2. <i>Odgoj i obrazovanje u Sparti</i>	22
7. Razlike i sličnosti Sparte i Atene	24
8. Zaključak	26
9. Literatura	27
10. Popis slika	28
Sažetak	29

1. Uvod

Gradovi Atena i Sparta bili su gorki suparnici u drevnoj Grčkoj. Geografski su vrlo bliski jedan drugome ali su ponekad u prošlosti imali različite vrijednosti, način života te kulturu. Atena i Sparta imaju povijesnu vrijednost za Grčku i svijet. Atena je najveći i glavni grad Grčke, te je to gospodarsko, političko i kulturno središte života Grčke. Atena je simbol slobode, umjetnosti i demokracije, a svoje ime je dobila po boginji Ateni, božici mudrosti i znanja. Sparta je grad u blizini rijeke Eurotas te se nalazi u središtu otoka Peloponeza koji se nalazi na jugu Grčke. Sparta je bila dorijska grčka vojna država koja se smatrala zaštitnikom Grčke. Niz povijest ova dva grada konstantno se sukobljavaju. Atena je neprestano naseljena najmanje 3.000 godina i postala je zbog toga vodeći grad drevne Grčke. Tijekom srednjeg vijeka, grad je doživio pad, a zatim oporavak u doba „Bizantskog Carstva“. Kroz povijest se također ističe da je Spartu osnovao kralj Lacedaemon, sin Zeusa i Taygetea koji je grad nazvao po svojoj ženi. Otprilike 30. godina nakon Trojanskog rata, prema povijesti dogodila se dorijska migracija sa sjevera i ona je na kraju dovela do uspona klasične Sparte.

Nakon osvajanja mnogih kraljevstva i ratova Sparta se kasnije proširila na veliko carstvo te je to ujedno i vrijeme pada Atene. Atena je priznala da je Sparta superiornija u ratovima. U prvom djelu rada objašnjeno je općenito o gradovima Sparti i Ateni, o demokraciji, odgoju i samoj kulturi. Atena i Sparta razlikovale su se u svojim idejama da se slažu, čini se da je Sparta bila zadovoljna sobom i davala bi svoju vojsku kada bi to bilo potrebno. S druge strane, Atena je htjela preuzeti kontrolu nad sve više zemljišta u Grčkoj. Česte svađe su izbijale radi ove činjenice, no Sparta je imala moćnu vojsku i Atena je znala da Spartu ne može lako pobijediti i zauzeti još više zemljišta.

Ono što je zapravo Ateni i Sparti zajedničko je poštivanje bogova i ljudi. Voljeli su ljepotu, književnost, filozofiju, dramu, politiku i sport. Ono u čemu su se razlikovali jest to da su Spartanci imali militarističkih vrijednosti, a Atenjani su bili demokratski. Drugačije su pristupali i odgoju djece te samom obrazovanju. U Ateni su se djeca odgajala u obitelji, ali ako su se htjeli dodatno educirati mogli su odlaziti kod nekog učenjaka i učili bi s njime

taj predmet. U školstvu je dječake pratio pedagog, obiteljski rob koji je bio odgovoran za dječakovo ponašanje. Stariji dječaci vježbali su uporabu oružja kako bi Ateni mogli služiti kao vojnici. Za razliku od Sparte u Ateni nije bilo propisane vojne obuke. Djevojčice nisu išle u školu, već su kod kuće učile obaveze vezane uz domaćinstvo.

Atenin veliki suparnik bila je Sparta koja je bila potpuno drugačiji polis od svih ostalih. Spartanski su kraljevi bili vojni zapovjednici i obavljali su vjerske dužnosti. Spartanska jednostavnost leži u tome da oni bili skloni pokazivanju bogatstva i luksuza kao Atenjani i svoje su vrijeme koristili kako bi se što bolje pripremili za nadolazeći rat. Muškarci su u Sparti dane provodili vježbajući za rat, što nije bio slučaj u Ateni. Odrastanje u Sparti bilo je drugačije nego u Ateni jer je Sparta sve nadzirala od odgoja do samoga obrazovanja. Spartanci su željeli stvoriti čvrste i disciplinirane vojnike koji su morali biti spremni za borbu u svakome trenutku. U radu su Atena i Sparta detaljno opisano kao grčki polisi te je jasno istaknut njihov odgoj i način života.

2. Grčki polisi – Sparta i Atena

Najpoznatiji i najvažniji gradovi u staroj Grčkoj bili su Sparta i Atena. Prva, zvana Lakedemon¹ nastala je ujedinjenjem nekoliko sela na poluotoku Peloponezu, koje su kasnije osvojili Dorani. Društvena organizacija Sparte zasniva se na neograničenoj vlasti Dorana i njihovih potomaka, zvanih Spartijati. Spartijati su činili samo desetinu stanovništva ali su vladali vrlo dugo. Njihova snaga proizlazila je iz željezne discipline i te discipline su se pridržavali svi građani. Moć dvaju vladara koji su vladali po nasljednom pravu bila je pod kontrolom skupštine koja se nazivala „Apela“ i bila je sastavljena od svih Spartanaca koji su navršili trideset godina. Od sedme do dvadesete godine Spartanci su se morali pridržavati određene discipline kako bi postali izvrsni borci. Ostajali su vojnici sve do svoje šezdesete godine, a izvršavanje tog zadatka bilo je toliko važno da je u drugi plan potiskivalo čak i privatni život. Atena je imala mnogo drugačiju povijest, njezino se stanovništvo rodilo iz ujedinjenja autohtonih naroda, odnosno starosjedilaca. Njihov je suživot bio miroljubiv, bez neprestanih napetosti i sukoba kakvi su se znali događati u Sparti. Oblik vladavine bio je u početku oligarhija, no u VI. Stoljeću prije Krista zakonodavac Drakon zemlju je opskrbio pisanim zakonima, a njegov nasljednik Solon² proveo je pravu demokratsku revoluciju.

Solon je ukinuo ropstvo zbog dugova i uredio da svi građani muškog spola bez društvenih razlika sudjeluju u narodnoj skupštini zvanoj eklezija. Eklezija se okupljala jedanput mjesečno te bi se tom prilikom odobravali zakoni i donosile važne odluke kao što je primjerice ulazak u rat (Barsotti, 2004: 15). Solon je i ukinuo ropstvo zbog dugova, ali je situacija „ratnih zarobljenika“ bila potpuno drugačija. Oni su bili robovi u pravom smislu riječi i radili su za račun nekog gospodara koji ih je ako je htio uz naplatu iznajmiti drugima. Robovi su uživali vrlo malo no mogli su primjerice biti sigurni da neće biti ubijeni a da im se najprije nije sudilo te da neće biti prodani daleko od vlastite obitelji. U nekim slučajevima robovi bi svojim radom mogli uštedjeti malo novaca te otkupiti sebe kod svog

---

¹ Prema grčkoj mitologiji Lakedemon je bio kralj Lakonije te sin vrhovnog boga Zeus i njegove ljubavnice.

² Solon je bio veliki atenski političar, pjesnik i zakonodavac.

vlasnika te postati slobodni ljudi. Neki su pak u iznimnim prilikama bili oslobođeni kako bi se mogli hrabro boriti u vojsci odnosno ratu (Barsotti, 2004: 15).

3. Atena

Atenska je demokracija bila oblik upravljanja državom u kojem su odluke koje su se odnosile na život grada bile donošene izravnim glasanjem naroda. Narod je svoju volju slobodno izražavao na javnim skupštinama koje su se u prosjeku sazivale svakih devet dana. Solon atenski zakonodavac bio je jedan od najvatrenijih pobornika demokratske uprave, na osnovi koje su javne skupštine imale moć da upravo putem sudjelovanja građana u izborima vlade odobre ili odbiju državne zakone. Prije rođenja demokracije vlast je držala ograničena skupina ljudi koju nije birao narod. Taj se oblik vladavine zvao oligarhija, a njegova krutost je bila izvor neprestanih nezadovoljstva među pučanstvom. U V. stoljeću prije Krista u Ateni je živjelo oko 400.000 ljudi (Barsotti, 2004: 14). Broj građana koji su uz pravo glasa mogli sudjelovati na javnim skupštinama bio je međutim mnogo manji. Polovinu stanovništva činili su robovi koji kao i stranci s prebivalištem u određenom gradu državici, nisu mogli glasati. Osim toga, oni koji su imali pravo glasa morali su biti slobodni građani. Žene su u Ateni bile potpuno isključene iz javnoga života (Barsotti, 2004: 14).

3.1. Demokracija i oligarhija

U Ateni su u VIII. St. pr. Kr. Eupatridi³, članovi velikaških obitelji, činili snažan aristokratski sloj. Oni su od starih kraljeva preuzeli religijske, sudbene i različite vojne ovlasti. Upravljali su cjelokupnim životom grada, okupljali su se na Aresovom brežuljku.⁴ Najveći dio plodne zemlje bio je u njihovim rukama i mnogi mali zemljoposjednici morali davati šestinu svog

---

³ Eupatridi, naziv za aristokraciju po rodu. Solonovim reformama eupatridi su u Ateni izgubili na značenju i ustupili mjesto plutokratima.

⁴ Brežuljak su još nazivali „areopag“.

proizvoda. Budući da su oni često trebali novac tražili su zajmove od eupatrida nudeći sebe kao jamstvo. Zato se na polje dužnika stavljao kamen kao znak „hipoteke“, što je svima govorilo da su ta zemlja i taj čovjek u vlasništvu nekog plemića. Međutim, razvoj trgovine s kolonijama donio je Ateni velike promjene (Pavković, 2003: 37). U VII. st. pr. Kr. već je postojao velik broj bogatih obrtnika i trgovaca koji nisu željeli potpasti pod vlast eupatrida. Eupatridi su bili primorani učiniti ustupak i donijeti pisani zakon koji se povezuje s aristokratom Drakonom. Njegovi su zakoni bili strogi često i okrutni ali su štitili stanovništvo od nepravda zakona koje su po vlastitoj volji provodili plemići. Međutim to im nije bilo dovoljno pa su bogati trgovci i obrtnici željeli sudjelovati u vlasti Atene. Zahtijevali su pravo da biraju vlastodršce te su željeli sudjelovati u donošenju zakona i raspravljati o odlukama koje su se ticale života grada, polisa. Godine 594. pr. Kr. Solon je pokušavao udovoljiti njihovim zahtjevima. Ukinuo je ropstvo zbog dugova te od tada niti jedan stanovnik Atene nije više bio u opasnosti da će izgubiti slobodu i biti prodan kao rob. Solonova reforma temeljila se na podjeli stanovništva na četiri skupine, na osnovi visine prihoda. Skupine su podijeljene na pentakosimedimnoi, konjanici, zeugiti te teti. Svaki imaju određena obilježja primjerice zeugiti su bili imućni seljaci koji su mogli držati par volova za oranje, dok su teti bili siromašniji od ostalih te nisu imali posjed (Pavković, 2008: 37). Najsiromašniji teti, mogli su sudjelovati u radu skupštine ali još uvijek nisu imali građanska prava. Njihov položaj i dalje je bio bijedan i njihovo je nezadovoljstvo bilo veliko te su se zbog toga formirale protivničke stranke koje su se ubrzo žestoko sukobile.

U toj borbi teti su odnijeli pobjedu pod vodstvom aristokrata Pizistrata⁵. On se 561. pr. Kr. proglasio atenskim tiraninom i sam je vladao gradom. On je prognao svoje protivnike eupatride iz grada te im je oduzeo zemlju i podijelio siromašnim seljacima. Pizistrat je dobro upravljao polisom, ali je svojim sugrađanima oduzeo politička prava tj. Pravo da biraju i da budu birani. Zbog toga Atenjani nakon njegove smrti nisu više željeli iskusiti tiraniju. Klisten je uspostavio vlast u kojoj su sudjelovali svi građani. Svi muškarci koji su po ocu bili Atenjani i stariji od 20 godina dobili su politička prava, pribivali su sjednicama

---

⁵ Pizistrat je bio atenski vladar koji je uveo tiraniju. U vrijeme njegove vladavine Atena je doživjela veliki gospodarski rast.

skupštine, birali magistrate te su izglasavali zakone i donosili sve odluke koje su se ticale života grada. Tako je zapravo i nastala prava demokracija.

Atenska demokracija počivala je na tri tijela skupština građana ⁶, pučko vijeće ⁷ i deset vojskovođa. Prema zakonu ni siromaštvo ni nesloboda pojedinaca nisu mogli biti zapreka da građanin služi državi. Najmanje četiri puta mjesečno eklezija se sazivala u ranu zoru na brdu „Pnyx“ što na grčkom znači mjesto na kojem se okuplja mnogo ljudi. Eklezija je katkad morala donositi vrlo važne odluke poput odlučivanja o miru i ratu ili o imenovanju građana za različite dužnosti. U takvim slučajevima moralo je na skupštini sudjelovati najmanje šest tisuća građana od kojih je svaki imao pravo tražiti riječ, izaći na pozornicu i reći svoje mišljenje. Katkad su članovi eklezije⁸ raspravljali do zalaska Sunca. Na kraju bi glasovali dizanjem ruke te za svaki dan koji je proveden u zasjedanju svaki bi sudionik dobivao novčanu naknadu za izgubljeno vrijeme. Kako ističe Pavković prema knjizi „Povijest od početka do naših dana“ Samo oni iz prve tri skupine spadali su u građane, oni su mogli birati svoje predstavnike u vlasti i polisa te je svaki sudionik dobivao novčanu naknadu za izgubljeno radno vrijeme.

Sjednice skupštine pripremalo je vijeće od 500 ljudi koji su činili bule ⁹ i koji su se svake godine birali nasumičnim izvlačenjem između građana koji su stariji od 30 godina. Bule je bilo podijeljeno na deset skupina sa 50 članova. Skupine su se okupljale svaki mjesec sa zadaćom da pripreme zakone o kojima je eklezija trebala glasovati i raspravljati. Članovi bulea boravili su u tholosu, okrugloj zgradi agore, središnjeg atenskog trga. Ondje su neprestano bdjeli, čak i noću, nad ključevima hramova i blagom grada. Naposljetku, deset stratega imalo je veliku odgovornost da provodi u djelo odluke koje je donijela eklezija. Budući da se metoda nasumičnog izvlačenja nije činila pouzdanom u biranju najsposobnijih i najsigurnijih građana, stratezi su se počeli birati isključivo voljom građana. Atenjani nisu imali povjerenja u one koji su se pokušavali izdignuti nad ostalima. Zbog toga se svaki strateg birao samo na godinu dana, osim toga prije nego je stupio na

---

⁶ Eklezija.

⁷ Bule.

⁸ Eklezija je starohelenska skupština odraslih građana koji su imali građanska prava. Eklezija je birala ili smjenjivala činovnike te odlučivala o ratu i miru. Glasovalo se dizanjem ruku ili tajno.

⁹ Pučko vijeće.

dužnost morao je položiti ispit pred pučkim vijećem (Pavković, 2003: 39). Bilo je predviđeno da nitko od njih ne smije donositi odluke sam, nego sva desetorica zajedno. Za sve što su činili morali su polagati račune ekleziji. Ako je jedan od stratega bio optužen za osobno častohleplje, eklezija ga je mogla udaljiti iz Atene glasovanjem, taj postupak poznat je kao ostrakizam, prema ostrakonu, glinenoj pločici na kojoj se ispisivalo ime osobe koju treba prognati iz grada.

Među svim stratezima posebno mjesto pripada Periklu koji je na dužnost stratega biran čak trinaest godina zaredom. Iako je pripadao uglednoj obitelji eupatrida, on je cijelog svog političkog života promicao demokraciju. Bule i eklezija imali su najveće ovlasti, a javne dužnosti bile su plaćene. Na taj su način i siromašni građani mogli ravnopravnije sudjelovati u političkom životu. „Umjesto da oponašamo druge, mi dajemo primjer koji će drugi slijediti, mi upravljamo državom u interesu svih, a ne u interesu manjine. Jednakost je zajamčena zakonom“, govorio je Periklo (Pavković, 2003: 39). Zapravo je svaki muški stanovnik Atene mogao sudjelovati u upravljanju gradom. U javnim uredima radili su obični građani, a na ta su mjesta najčešće birani ždrijebom. Smatralo se da je takav način bliži demokraciji od izbora koji su pogodovali dobro poznatim pojedincima. Kako je u radu prethodno objašnjeno, svaku važnu odluku donosila je skupština eklesija na kojoj su svi građani mogli glasovati i govoriti. Služenje polisu u Ateni bila je obaveza i čast.

3.2. Odrastanje u Ateni

Siromašnija atenska djeca dobila su samo osnovno obrazovanje prije nego što bi počela raditi. Čim su djeca bila dovoljno odrasla odmah su pomagali svojim roditeljima. Dječaci iz siromašnijih obitelji često su slijedili svoje očeve, radeći s njima u obiteljskoj radionici. Za bogatije dječake postajale su visoke škole u kojima su učili čitanje, pisanje, aritmetiku, glazbu i književnost. Život djevojčica bio je potpuno drugačiji jer su njih uglavnom kod kuće podučavale majke ili robovi. Učile su pisati i čitati te plesti ili tkati vunu. Između ostalog spremale bi zalihe hrane ili bi učile pripremati obroke za ukućane (Chrisp, 2006: 32). Atena je kao bogato kulturno i gospodarsko središte Grčke odisala svojim

jedinstvenim skladom. Privlačila je najbolje umjetnike, filozofe i znanstvenike tog vremena, stoga se i odgoj u Ateni temeljio na razvoju mlade intelektualne osobe. Cilj atenskog odgoja bila je „kalokagathia“ odnosno sklad ljepote i dobrote. Ateni nije prijetila ratna opasnost kao i Sparti, stoga su oni osim vojne diktature mogli učiti i neke druge društvene predmete. Predškolski je odgoj (do dobi od sedam godina), uz roditelje povjeren robovima, skrbnicima ili paidagogosima¹⁰. Prema završnom radu Ćurić ističe u „odgoju nekada i sada“ kako su građani Atene bili raspoređeni u četiri razreda s obzirom na imetak kojim su raspolagali. Budući da se moglo prelaziti iz nižeg u viši razred, odgoj i obrazovanje se nije ograničavalo na pripadnike viših razreda.

Školovanje se sastojalo od tri dijela:

1. Gramatista – učitelj slova¹¹. Učili bi s gramatistom čitanje, pisanje i računanje.
2. Kitarista – svirač lire¹². Učili bi s njime sviranje, pjevanje i plesanje.
3. Tjelesni odgoj – trener¹³. Učili bi hrvanje, trčanje i skakanje.

Učenje se u Ateni provodilo mehanički – diktiranjem sadržaja koji su djeca morala zapisivati. Cilj Atenskog odgoja bio je spoj dobrote i ljubaznosti s tjelesnim izgledom. Djeca su se odgajala u obitelji, država se brinula da se to radi na pravi način. Preuzeto:(<https://bit.ly/3aoNRhZ>). Ako su se htjeli dodatno educirati, odlazili bi kod nekog poznatog učenjaka i učili bi kod njega. Djevojčice nisu išle u školu nego kako je istaknuto u radu kod kuće su učile sve što se tiče obitelji i domaćinstva.

---

¹⁰ Naziv pedagogija dolazi od [grčke](#) riječi "paidagogos" (παιδαγωγία). U [grčkom](#) jeziku, riječ "paidos" označava dijete, a glagol "ago" znači pratiti, voditi.

¹¹ Grč. Grammatistes.

¹² Grč. Kitharistes.

¹³ Grč. Paidotribes.

4. Sparta

Atenin veliki suparnik bila je Sparta, grad potpuno drugačiji od ostalih polisa. Spartanci su bili pravi vojnici i pripadnici jedine profesionalne vojske u Grčkoj. Grad je imao dva kralja iz različitih kraljevskih obitelji. Oni su vladali uz vijeće od 28 staraca. Moć dvaju kraljeva ograničavalo je pet efora¹⁴ koji su ih mogli smijeniti. Efori su se birali svake godine i nadzirali su svakodnevno upravljanje državom. Premda su se održavale skupštine, građani nisu smjeli govoriti na njima. Umjesto toga oni su povicima prihvaćali ili odbacivali odluke koje su donijeli kraljevi, vijeće ili efori. Spartu su osnovali Dorani, a smjestila se na poluotoku Peloponezu u pokrajini Lakonija. Sparta je bila zatvoreno, vojničko društvo nimalno vično intelektualnim ili kulturnim djelatnostima. Društvo je općenito bilo sumnjičavo prema strancima i zatvoreni utjecajima vanjskog svijeta. Spartanci su vjerovali da je njihov jedinstveni sistem kreiran od strane legendarnog zakonodavca Likurga.

Militarizam spartanskog društva bio je odgovor na problem zajednički gotovo svim grčkim polisima. Glavni nedostatak je bio nestašica hrane. Sparta nije kao ostali grčki polisi riješila taj problem osnivajući kolonije, nego se posvetila osvajanju plodnih područja u svojoj okolini, prije svega Mesenijsku ravnicu, a sami Mesenjani postali su državni robovi u Sparti. Mesenjanski teritorij podijeljen je među Spartancima koji od tada provode život u stalnom vojnom treningu, u svrhu održavanja kontrole nad mnogobrojnim Mesenjanima. Zbog toga je i postajala klasifikacija stanovništva na spartanskom teritoriju. Samo oni sa dokazanim čistim podrijetlom mogli su biti građani Sparte, a nazivali su se Spartijati ili još češće „Jednaki“ i imali su jednaka zakonska prava. Najniža klasa u Sparti bili su Heloti, većinom pokoreni Mesenjani. Oni nisu imali nikakva prava te su služili kao državni robovi tj. nitko ih privatno nije mogao posjedovati niti kupovati. Vlast je u Sparti bila mješavina monarhije, oligarhije i demokracije.

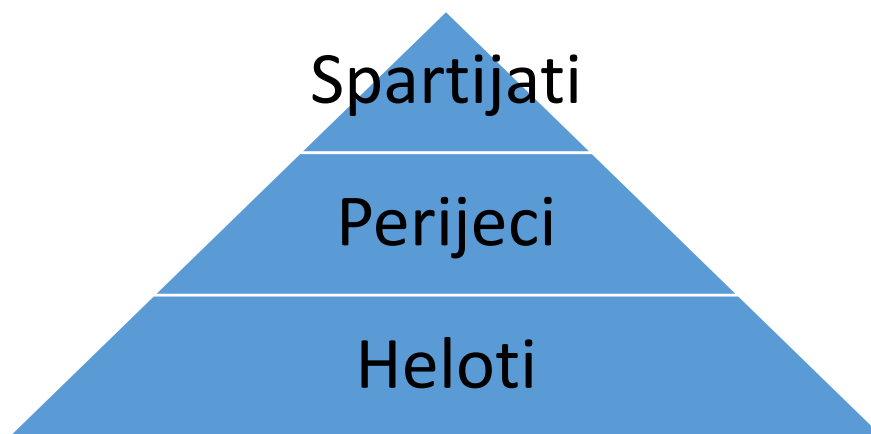
---

¹⁴ Nadzornika.

4.1. Državno uređenje Sparte

Kako je prethodno u radu istaknuto vlast u Sparti bila je mješavina vladavine monarhije, oligarhije i same demokracije. Piramida prikazuje vlast u Sparti, spartansko je društvo prije svega bilo vojničko društvo, sve je bilo prilagođeno vojničkoj jednostavnosti¹⁵. Mladi su spartanski muškarci oponašali borbu u pravim bitkama. Učili su kako se boriti mačem i kopljem te kako stupati u zbijenim redovima, rame uz rame. Tijekom borbe, mladiće su nadzirali stariji i hrabрили ih da se bore što bolje.

Heloti su pripadali zajednici, obrađivali su državnu zemlju i polovicu uroda davali Spartancima. Nisu se mogli kupovati ni prodavati, ali svaki Spartanac mogao ih je nekažnjeno ubiti. Perijeci su uglavnom živjeli u mjestima oko Sparte. Bili su slobodni, ali nisu imali politička prava iako su služili vojsci. Bavili su se obično obrtom, obradom zemlje ili trgovinom. U samoj Sparti smatrani su strancima i mogli su biti samo trgovci i obrtnici. Spartijati su bili punopravni građani Sparte, vojnici i zemljoposjednici (Ferček, Medić i Posavec, 2012: 130). Razvoj same Sparte tekao je drugačije od ostalih grčkih polisa, stoga i ne čudi podjela na tri sloja. Čitav društveni i državni ustroj bio je podređen stvaranju i održavanju odlično uvježbane vojske. Kako je u Sparti sve bilo podređeno vojnoj obuci, umjetnost i slobodna misao bile su zanemarene, a raskoš prezirana.

---

¹⁵ Spartanci su bili prilično jednostavni te nisu bili skloni pokazivanju bogatstva i luksuza. Nisu izrađivali ni vlastite kovanice nego su umjesto toga rabili teške željezne poluge. Govorili su jednostavno i izravno sa što manje riječi.

Društveni ustroj Sparte pripisuje se mitskom zakonodavcu Likurgu. Uprava države bila je u rukama triju glavnih čimbenika: geruzije, efora i dva kralja. Sparta je bila jedini grčki polis koji se sačuvao postojanje dva kralja.

4.2. Odrastanje u Sparti

Odrastanje u Sparti je nadzirala država , osim obrazovanja nadzirala je i spartanski odgoj djece, što nije bio slučaj u drugim polisima. Spartanci su imali misao da stvore čvrste i disciplinirane vojnike te su im trebale snažne i zdrave žene koje će roditi još spartanskih vojnika.

Slika 1. Prikaz spartanskih vojnika

Izvor: <https://bit.ly/2XWFPw16>¹⁶

U dobi od sedme godine dječaci bi prestali živjeti s majkom, a brigu o njihovu odgoju preuzimala je država. Spartanski dječaci živjeli su u vojarnama, spavali na tvrdim ležajevima, vježbali bi goli i bos i te su jeli skromnu hranu, a često bi trpjeli glad. Na pitanja

---

¹⁶ Preuzeto dana 15. lipnja, 2020.

su morali odgovarati kratko i sažeto te je takva vrsta odgovora dobila naziv „lakonski govor“. Pisanje i čitanje učili su samo za najnužnije potrebe. Napredovali su kroz razgraničene dobne skupine pod nadzorom starijih dječaka. Mladi su spartanski muškarci oponašali borbu u pravim bitkama te su učili kako se boriti mačem i kopljem te kako stupati zbijen u redovima, rame uz rame (Chrisp, 2008: 31). U dobi od dvanaest godina vojnička je obuka bila gotova, ali time nije završavao vojnički život. Svaki spartanac bio je uvršten u skupinu od petnaestak mladića koji su se zajedno hranili i bili su povezani. U dobi od oko dvadeset i pete godine odrasli Spartanac imao je obavezu oženiti se i osigurati potomstvo.

Djevojčice su odgajane uz majke, ali i one su morale vježbati trčanje, bacanje diska i hrvanje. Kako bi mogle rađati zdravu djecu morale su održavati tjelesnu kondiciju. Unatoč tome Spartanke su uživale u većoj slobodi nego ostale žene u grčkim polisima. Otpočetka su Spartanci odgojeni za bitku, kasnije kada do borbe dođe Spartanac odlazi u borbu s vijencem na glavi, tako da bi u slučaju smrti bio vrijedan pokopa. Ono što se u Sparti nije poštivalo bio je kukavičluk. To je bila nerazumljiva osobina te su i djeca samih izdajnika kažnjena. Djeca izdajnika nisu mogla graditi vlastite obitelji jer su već od rođenja zaraženi nesklonošću prema Sparti.

Ono što je vrlo zanimljivo da je svako dijete spartanskog građanina moralo biti pokazano vijeću staraca na sastajalištu nazvanom lesche. Starješine su provjeravale snagu svakog djeteta i odlučivali su zaslužuju li djeca živjeti ili ne. Deformirana ili bolesna djeca odvođena su na strmu klisuru na zapadnom dijelu grada i tamo su ostavljena da umru. Zdrava djeca morala su naučiti kako biti čvrst. Iz svega što je u radu istaknuto može se zaključiti da je odrastanje u Sparti bilo strogo osobito za dječake te su Spartanske majke trenirale djecu da se nauče na samoću i mrak te da ne smiju plakati ili biti izbirljivi pri jelu (Chrisp, 2008: 30).

4.3. Spartansko učenje o strahu

Spartanski kralj Likurg ustanovio je društveni poredak i temelje zakona. Za provođenje zakona koji nikad nisu bili zapisani, pouzdavalo se u strukturu vlasti i moralnost onih koji su vodili državu. Cilj čitavog života u Sparti bio je smanjiti osjećaj vrijednosti materijalnog i povećati osjećaj vrijednosti onoga što su oni smatrali najvrjednijim – ljudska vrlina. Spartansko se ratno učenje temeljilo na pojedincu i na izgradnji njegovog „ratničkog karaktera“. Ratništvo i odgoj bili su u prvom redu usmjereni prema samome sebi i slabostima koje je ratnik imao unutar sebe. Svaki vid nekakve slabosti bilo karakterne ili tjelesne bio je nedostatak koji ratnik mora nadići. Spartanci su vjerovali da što manje imaju nedostataka da će biti bolji u ratovanju. Prvi korak u samoj izgradnji bio je odgoj. Kako je više puta u radu naglašeno spartanska su djeca nakon sedme godine pripadala državi. Ovakav način gledanja na potomstvo koliko god u današnje vrijeme je takav odgoj neprihvatljiv i čudan tada je stvarao karakterističan osjećaj jedinstva. Vođeni tom idejom davali su najbolje od sebe za opstanak države jer je država bila ideal, ispred interesa svakog pojedinca. Spartanci su učili o strahu¹⁷ te su vjerovali da je strah prirodna reakcija, ali ukoliko se ne kontrolira, vodi prema panici koja paralizira organizam i prepušta ga vanjskim utjecajima. Jedan od principa spartanske fobologije bio je stalan dodir sa strahom da bi kad se on pojavi bio nešto poznato i uobičajeno. Svjesni svih spoznaja Spartanci su bili stručnjaci proučavanja straha i svakodnevnog rada s njima do te mjere da se čak i zakonom poticao rad sa strahom. Spartanci su kako bi uplašili protivnike vodili računa o izgledu i organizaciji borbenih postrojbi koje su svojom pojavom i držanjem trebale u neprijatelju probuditi osjećaj straha.

Prema Spartancima postoje četiri načina djelovanja u odnosu prema strahu, a ta četiri stupnja su zapravo koraci koji vode do „andreie“ ratničke hrabrosti ili uništenja straha. Prvi korak u borbi protiv straha bilo je zapravo djelovanje usprkos strahu. Spartanci kažu da ratnik kad se nalazi u situaciji borbe za život ulazi u stanje mentalne oduzetosti koju su nazivali katalepsija ili obuzetost. U tom stanju ratnik djeluje isključivo zbog panike ili

---

¹⁷ Spartanci su strah nazivali „phobos“. Phobos je svojstvo materijalnog svijeta i rađa se iz tjelesne moći imajući svoj izvor u tijelu. Aphobia se nazivala hrabrost i Spartanci su smatrali da je božanske prirode i njezino je izvorište u vrlini.

instinkta bez promišljanja ili opreznosti, jednostavno se bori ne brinući se za posljedice. To je ono što Spartanci nazivaju „ratno ludilo“ te u stanju katalepsije ratnik je mogao ostvariti velike podvige, ali ta mu se djela nikad nisu priznavala kao djela napravljena iz vrline ili hrabrosti, zato što se i životinje dovedene u situaciju borbe bore za vlastito preživljavanje, dakle ponašaju se na isti način kao i ljudi. Ovaj je način djelovanja u Sparti bio kritiziran jer su smatrali da pretvara čovjeka u njegovu suprotnost, zvijeri. Drugi korak u pobjedi straha bio je „pobijediti strah“. Tome su težili onime što mi nazivamo spartanskim načinom života tj. Konstantnom potragom za vrlinom koju je Likurg usadio u srca Spartanaca. Strah od toga da se osramote očevi, obitelji, prijatelji i oni sami u konačnici vlastiti grad, bio je jači od straha smrti u bitci. Zbog toga su mnogi radije birali umrijeti, nego se vratiti u Spartu nakon bitke. Treći stupanj učenja o strahu bilo je djelovanje zbog „težnje za slavom“. Doza plemenitosti koju sadrži takvo djelovanje čini ga bližim spartanskom idealu ljudskog ponašanja od prethodna dva koraka. Posebna čast bila je boriti se uz kraljev bok, kao kraljev zaštitnik.

Četvrti i posljednji korak u dostizanju aphobie je “vladanje samim sobom”. Tek kad se uspije kontrolirati instinkte i nagone, može se izraziti ono najbolje u pojedincu. Ovo “vladanje samim sobom” preneseno u borbu vodi ratnika na razinu višu od uobičajene. U ovom stanju ratnik na inteligentan način vlada svim reakcijama svoga tijela i na njega ne utječu okolnosti borbe. Dolazeći tako u kontakt s andreiom – ratničkom hrabrošću, u njegovim djelima nema ničega sebičnog i njegovo se djelovanje ne reflektira u njemu samom. Ovo je stanje moguće postići samo ako se djelovanje rukovodi nečim višim, odnosno idealom. To je, prema Spartancima, najveći domet ratnika, zato što njegovo djelovanje više nema izvor u njemu samome, nego u nečem višem. To se stanje može proživjeti tek kad u najdubljoj intimi ratnika postoji duboka ljubav prema idealu. Upravo je ljubav, za Spartance, suprotna strahu i ujedno najviša i najslavnija točka koju jedan čovjek može ostvariti putem ratništva.

Učenje o strahu i spartanski način života imali su zadatak graditi čovjeka i voditi ga prema onome najboljem u njemu. Ovakav način razmišljanja, koliko god današnjem čovjeku stran, zato što povezuje nešto destruktivno i konstruktivno, bio je prisutan ne samo kod Spartanaca nego i u drugim viteškim društvima.

Slika 2. Spartanski vojnici u pripremi za borbu

Izvor: <https://bit.ly/3hDfoz8>¹⁸

Ovaj sažetak spartanskog učenja o strahu govori o pristupu životu koji se često provlači i kroz druge grčke polise. Možda su zbog njega, ne samo Spartanci nego i ostali Grci, unatoč brojnijim protivnicima, pobjeđivali u bitkama za opstanak vlastite kulture i načina života. (Preuzeto: <https://bit.ly/34i8KdR>). Sparta je zbog svoje isključivo vojne prirode bila zatvorena za uticaje koji su dolazili iz drugih država i od drugih naroda. Sparta nije prihvaćala tuđe ideje i stvorila je svoju zatvorenu i specifičnu kulturu koja se po svemu razlikovala od drugih, posebice od Atene. Sparta se može lako poistovjetiti primjerom militarističke države čiji je glavni cilj i smisao postojanja stvoriti zdrave i snažne vojnike.

---

¹⁸ Preuzeto 27. kolovoza, 2020.

5. Položaj žena u Antičkoj Grčkoj

Razjedinjenost grčkih polisa i različito društveno uređenje vidljivo je i u odnosu prema ženi. U Ateni i Sparti postojale su skupine stanovnika koje nisu imale političkih prava, a njima su pripadali robovi, stranci i žene. Najviše podataka o položaju žena u Antičkoj Grčkoj sačuvano je iz klasičnog i postklasičnog razdoblja. Položaj žena znatno se razlikovao od položaja muškarca. Žene su uvijek bile podređene muškarcima te nisu imale pravo iznositi svoje mišljenje, a nekima niti obrazovanje nije bilo omogućeno. Glavna zadaća žene bilo je rađanje djece te briga oko njih i održavanje kućanstva. Sparta je za razliku od Atene bila vojna država u kojoj je svaki aspekt života bio podređen vojsci. Kako u Ateni, tako je i u Sparti glavna zadaća žene bila je rađanje djece, ali se tamo iznimno cijenila žena jer rađanje djece označavalo je radost. Novi život označavao je „novog malog čovjeka“ koji će se kasnije priključiti borbi i ratovima. U Sparti su odgoj i obrazovanje bili veoma važni i jednaki za sve, dakle važnost obrazovanja jednaka je i za djevojčice i za dječake. Osim obrazovanja u Sparti se izrazito cijenila tjelesna sposobnost (Bereš, 2016: 18). Zapravo je malo sačuvanih povijesnih izvora koji se bave položajem žena u Antičkoj Grčkoj. Kako je i navedeno žene su prirodno obavljale zadaće unutar kuće jer su one nježnije, dok je muškarcima više pristajao rad na otvorenom.

Zapravo je malo sačuvanih povijesnih izvora koji se bave položajem žena u Antičkoj Grčkoj. Kako je i navedeno žene su prirodno obavljale zadaće unutar kuće jer su one nježnije, dok je muškarcima više pristajao rad na otvorenom.

5.1. Položaj žena u Ateni

Djetinjstvo Atenjanka bilo je ugodno i sretno, no kada su dosegle „pubertet“ odlazile bi od kuće u dom svoga muža ili čak u drugu zemlju. Kćeri su se u Ateni smatrale manje vrijedne od sinova, bile su manje hranjene i jele su jednostavniju hranu, a i manje se polagalo brige o njihovom zdravlju. Kad su bile mlađe slobodno su se družile s dječacima, ali oko šeste godine dječaci su počeli odlaziti u školu te je time jačala i podvojenost spolova. Djevojčice su se više morale brinuti oko kuće i kućanskih poslova, samo rijetke

su se školovale. Dječaci su osim škole odlazili i na vježbališta te atletske svečanosti. Kako se djevojčica približavala pubertetu sve izraženije postaje njezino odijevanje, pa tako neudata mlada djevojka ne može obavljati poslove van kuće jer to ne priliči djevojkama u Ateni. Preuzeto: (<https://bit.ly/33WDjW5>).

Slika 3. Život Atenjanke

Izvor: <https://bit.ly/2FntYwk>¹⁹

Nadzor nad djevojkama nižih slojeva bio je manje strog nego kod djevojaka iz bogatih obitelji. Malo je naznaka da su djevojke primale neko obrazovanje izvan kuće. Tako je pismenost među ženama bila iznimno rijetka. Žene su znale čitati i pisati, a to su vjerojatno naučile od svojih majki. Neki prikazi na vazama grčkih umjetnika sugeriraju da su atenske djevojke iz bogatijih obitelji primale poduku iz plesa i glazbe, a čak je i sviranje lire moglo biti i jedno od stečenih vještina djevojaka iz više klase. No bez sumnje najčešći oblik poduke djevojaka odnose se na poslove unutar kuće poput čišćenja ili kuhanja te vođenja brige o mlađoj djeci. Prijelomni trenutak u životu Atenjanke bilo je sklapanje braka. Udavale su se vrlo mlade te su se smatrale zreloom onda kada su bile sposobne za rađanje. Muškarci su se pak ženili između 28. i 35.- te godine starosti kada su već bili

---

¹⁹ Preuzeto dana 10. srpnja, 2020.

priznati u društvu. Atenjanka je tako ulazila u brak odmah nakon puberteta te se udavala za 10 do 15 godina starijeg muškarca. Ljubav je imala malu ulogu pri sklapanju braka. Nakon udaje žena odnosno djevojka bi napustila kuću svojih roditelja te se u novom domu brinula za vođenje čitavog kućanstva. Žena je bila odgovorna za obuku robova i nadgledanje njihova rada. Među ostalim kućanskim poslovima bilo je važno znati i tkati.

Žene su često samostalno tkale, najčešće odjeću od vune. Izrađivale su i mnoge ukrase poput zavjesa, pokrivača ili jastuka. Za svoj rad je žena stekla poštovanje supruga što dokazuje i činjenica da su neki muškarci u Ateni vođenje financija prepuštali ženama. Žene u siromašnijim obiteljima bez robova same su obavljale sve poslove u kući te se brinule o djeci i njihovom obrazovanju. Iako su se žene znatno manje kretale u društvu od muškaraca imale su položaj građanki. Unatoč tome što su bile cijenjene u društvu, Atenjankama ipak nisu bile dostupne političke i javne službe.

5.2. Položaj žena u Sparti

Položaj žena u Sparti znatno se razlikovao od položaja žena u Ateni. Sparta je prema ženama bila vrlo liberalna, njihova je glavna uloga bila, kao i u ostatku Antičke Grčke, rađati djecu, ali su u Sparti imale mnogo bolji položaj jer je rađanje djece značilo rađanje novih ratnika, što je Spartancima bilo najvažnije. Kako Beroš ističe žene su imale veliku vrijednost u Sparti te im je bilo omogućeno i obrazovanje. To je Spartanke činilo neovisnima pa su sudjelovale u političkom životu. Žene su u Sparti, gradu – državi u kojoj su muškarci rijetko bili kod kuće, morale biti snažne, samostalne i otvorene. Za razliku od žena u ostalim grčkim polisima, Spartanke su imale pravo na posjed i veću slobodu kretanja, zato što je Sparta bila organizirana kao vojnička država te su muškarci većinu svojeg vremena provodili pripremajući se za rat, a žene su bile gospodarice kuće. U većini polisa djevojke su se bavile tjelovježbom, a većinu su vremena provodile sjedeći dok su prele i tkale vunu. No u Sparti su pređenje i tkanje bili prepušteni ropkinjama. Spartanske su djevojke morale proći naporan tjelesni trening kako bi se razvile u snažne i zdrave žene (Chrisp, 2008: 30).

Spartanke su bile stroge majke, te su trebale prenositi spartanske zasade. U ratno doba, majka je svome sinu dala štit i rekla bi mu da se iz rata mora vratiti noseći štit ili da leži mrtav na njemu. Majke su se radovala kada bi im sin poginuo u ratu.

Slika 4. Spartanska žena daje štit svome sinu

Izvor: <https://bit.ly/2DPNQYx>²⁰

Cilj čitavog načina života u Sparti bio je smanjiti osjećaj vrijednosti materijalnog i povećati osjećaj vrijednosti onoga što su oni smatrali navrednijim – ljudska vrlina. Spartanci su primjer pobjede nad strahom i majke su ih to odmalena učile. Majci nije ništa prirodnije od zaštite vlastitog djeteta. Ono što je impresioniralo spartanske ratnike, bilo je promatrati majke i supruge kako gledaju očeve, sinove i muževe dok koračaju u smrt. Dostojanstveno i bez suza ispraćale su ih u čast Sparte, te bi morale potiskivati prirodne majčinske nagone dajući ono što im je bilo najvrijednije – život vlastitog sina ili supruga.

---

²⁰ Preuzeto dana 13. srpnja, 2020.

6. Odgoj i obrazovanje u Ateni i Sparti

Za razliku od najvećeg rivala Atene, Sparta nije vidjela smisao u razvijanju umjetnosti i filozofije, već se žestoko držala svojih ideala. Spartanski ideali bili su stvoriti snažnog ratnika koji će utjerati strah u kosti svim neprijateljima. Rađanje spartanskog sustava pripisuje se Likurgu koji je posebnu pažnju posvetio odgoju dječaka. Sparta se oduvijek smatrala posebnim oblikom grčke kulture te se jako razlikovala od Atene. Uz Atenu je više vezana filozofija, umjetnost te remek djela, dok se za Spartu veže jedinstven način života. Kako je istaknuto Atena je više težila ka umjetnošću dok je Sparta težila za ratništvom, očuvanjem časti te hrabrosti i želji da svi postanu najbolji vojnici. Atena i Sparta imale su drugačiji odgojni i obrazovni sustav. Kod Sparte je zapravo prvi korak bio izgraditi dobrog ratnika, spartanska djeca nisu pripadala svojim roditeljima nego državi. Spartansko se ratno učenje temeljilo na pojedincu i na izgradnji njegovog „ratničkog karaktera“. Atena je isto vodila svoj odgoj u smjeru izgradnje velikih ratnika no međutim muškarci su imali osjećaj pripadnosti za obitelj. Kod Sparte je država bila ideal, ispred interesa svih pojedinaca, a Atena je imala vodstvo čak dva kralja koji su odlučivali o odgoju i obrazovanju djece.

Atenjani su mnogo više nego Spartanci držali do obiteljskog života, ni sam odgoj nije mogao biti samo stvar države. U Ateni je nositelj odgoja bio otac, a ne država kako je to bio slučaj kod Sparte. Razlike su očite između atenskog i spartanskog odgoja te načina života djece i obitelji. Atena je svoje građane cijenila, dok ih je Sparta cijenila samo onoliko koliko je vrijedilo kao državno oruđe.

6.1. Odgoj i obrazovanje u Ateni

Solon je osoba koja je uspostavila atenski odgoj i obrazovanje omogućujući svojim propisima da se svatko razvija prema prirodnim sklonostima u svojoj umnoj i tjelesnoj snazi. Nositelj odgoja u početku je obitelj. Nakon šeste godine dijete bi moralo otići u školu i biti pod nadzorom odrasle osobe koja je bila zadužena za to da dijete nauči čitati, pisati te računati. Kasnije bi djeca usvajala pjesnička djela, ali za to je bio zadužen

gramatičar. U nastavi se koristilo kako ističe Pranjić u svojem članku književnim proizvodima koji su bili od općeg društvenog dobra, pa su djeca utvrđivala ono što su kod kuće slušala. Učili su pjesme i pjevati uz kitaru²¹ i liru. Poduka je bila u skladu s duhom i mišljenjem koji su vladali u obiteljskom domu, poštovala se cjelokupna narodna tradicija. Na taj način su sva Atenska djeca isto odgajana te se nikako nije mogla dogoditi odgojna dihotomija. Jamac tome bio je dobro osmišljen odgojno – obrazovni sustav koji je išao od roditeljskog doma pa sve do škole. Solonov zakon je propisivao da prema starim roditeljima djeca nemaju nikakve obaveze ako im ovi u mladosti nisu pružili priliku da izvuku kakav zanat. Za razliku od Sparte, stranci su ipak mogli u Ateni steći građanska prava ako su u njoj radili i živjeli. Ateni je takav pristup omogućio trgovački i obrtnički razvoj. Solon je išao za time da slobodu pojedincu jamči država, da ona ne smije uzurpirati snagu i život svojih državljana jer je tu radi njih, a ne oni radi nje. Solon je donio uredbu koje se tiču odgoja mladih u Ateni, a neke od njih je Pranjić naveo u svojoj literaturi poput ovih, da svaki roditelj mora brinuti da mu se sinovi poduče gimnastici i glazbi, a oni koji postupaju suprotno zaslužuju prijekor. Također jedna od odredbi je bila da odrasli sinovi moraju dvoriti i hraniti one roditelje koji su se trudili da ih valjano odgoje. Pravila su se svi morali pridržavati inače bi bili kažnjeni. Doma se učio kućni odgoj i on se morao poštivati (Pranjić, 2015: 17)

Sve do šeste godine u roditeljskom su se domu zajednički odgajali dječaci i djevojčice. Djevojčice su na sebi nosile ogrtač zvan hiton. Djevojčice bi ga vezale pojasom, a preko su imale ukrštene naramenice. Nakon šeste godine odgoj u Ateni postaje drugačiji za djecu. Djevojčice ostaju kod kuće uz majku, a dječaci odlaze u školu i počinju se baviti poslovima izvan kuće. Što se tiče samog obrazovanja Atenjani su razlikovali tri razine škole sa sadržajem koji se ciklički širio i povećavao te su u školama radili odgovarajući učitelji. Prvo je bila osnovna škola koja je bila jamstvo osnovnoškolskog odgoja, a podučavalo se čitanje, pisanje i računanje. U osnovnoj školi učili su i tjelesni odgoj te glazbu. U srednjoj školi učili su gramatiku, retoriku, aritmetiku te astronomiju. U srednjoj školi su još intenzivnije učili sportske i borilačke vještine. Na kraju obrazovanja dolazila je viša škola, a u njoj su učili pretežito filozofiju onoga vremena. Nakon školovanja dio

---

²¹ Kitara je profesionalna verzija lire sa sedam žica te su je uglavnom koristili profesionalni svirači.

dječaka bi odlazilo u efebe. Efebi su obučavani za vojničke dužnosti te su učili graditi utvrđenja i rukovati s oružjem. Isto tako su sudjelovali u počasnim državnim ceremonijama. Odgoj i obrazovanje bili su važni u Ateni te su takvim odgojem trebali stvoriti idealnog čovjeka. Kroz odgoj i obrazovanje u Ateni uvijek se povlačila sinteza razvijenog i dobro odgojenog čovjeka.

6.2. Odgoj i obrazovanje u Sparti

Sparta nikad nije vidjela smisao u razvijanju umjetnosti i filozofije, žestoko se držala svojih ideala – stvoriti snažnog ratnika. Rađanje spartanskog sustava prepisuje se Likurgu te je on posebnu pažnju posvetio odgoju dječaka. Područje odgoja Likurg je smatrao najvažnijim i najljepšim zadatkom države te mu je posvetio mnogo pažnje. U okruženju u kojem je sve podređeno vojnom životu aristokracije odgoj dječaka imao je izrazito vojno fizički karakter. Dječaci su odgajani kako bi postali izdržljivi i muževni vojnici koji će državu štititi od neprijatelja. Umnom obrazovanju posvećivali su malo pažnje, dok je Atena ovom segmentu dala veliku značajnost.

Dječaci koji su željeli postati ratnici i biti prihvaćeni od države morali su proći tešku obuku, a za takvu obuku tako mali dječaci nisu bili spremni. Spartanci su imali težak odgoj te Likurg nije smatrao djecu vlasništvom roditelja nego vlasništvom države. Likurg nije htio da njezini građani potječu od loših roditelja pa je u Sparti bilo dozvoljeno, uz dopuštanje muža spavati sa tuđom ženom ako bi to rezultiralo potencijalno boljim Spartancem. (Preuzeto: <https://bit.ly/3iGZJyW>). Obuka dječaka bila je veoma brutalna i nehumana koju su mogli završiti samo zdravi dječaci, no ta obuka se pokazala izrazito učinkovitom jer su Spartanci bili najbolji vojnici antičke Grčke. Ono što fascinira i što je veoma suprotno od ostatka Grčke je odnos Spartanaca prema ženama. One su imale određena prava, ali su bile slobodne i muškarci su ih poštovali. Posebnu pažnju Likurg je posvećivao odgoju muške djece. Spartanci su bili opsjednuti stvaranjem „savršenih“ potomaka, do te mjere da otac nije imao pravo odlučivati hoće li dijete othranjivati, nego je dijete morao dovesti na mjesto koje su Spartanci nazivali „narodno svratište“. Tamo su se skupljali najstariji članovi plemena te su oni pregledavali dijete. Ako je dijete bilo zdravo i dobro građeno,

naredili bi ocu da ga othrani. Ako dijete nije bilo zdravo ili je bilo krhko i izobličeno naredili bi da se baci u provaliju na strmini planine Tajget. Bacili bi takvu djecu jer ti bolesni dječaci ne bi mogli predstavljati spartanskog ratnika niti bi bili sposobni braniti državu. Zbog svega žene nisu svoju novorođenčad kupale u vodi već u vinu. Na taj način su isprobavale djetetovo tjelesno stanje. Smatralo se da nezdravu djecu od jakog vina obuzmu grčevi i gube svijest, dok zdravu djecu jača i krijepi. Spartanski sustav odgoja djece bio je zaista brutalan, kao i sama činjenica da odgoj djece nije prepušten roditeljima već državi Sparti. Što se tiče samog obrazovanja čitanje i pisanje učili su samo onoliko koliko im je bilo potrebno, a cijeli proces odgoja bio je usmjeren jasno određenom cilju i bezuslovnoj poslušnosti vlastima, podnošenju napora i pobjedi u boju. Ono što je važno za napomenuti kod odgoja je da su djeca učila o strahu.

Strah se prirodno pojavljuje prilikom svakog fizičkog obračuna, a posebno prilikom neke bitke. Strah je prirodna reakcija koje su Spartanci itekako svjesni i zato su se trudili da budu u stalnom doticaju s njime i da protivnici nikad ne osjete da su u strahu, već da strah doživljavaju kao svojevrsni humor. Često su se koristile pjesme u ratu kako bi prekrili strah. Vidljivo je kako su Atena i Sparta bile različite u odgoju i obrazovanju te su djecu i žene tretirali na sasvim drugačije načine.

7. Razlike i sličnosti Sparte i Atene

Atena je u Staroj Grčkoj bila jedan od najvećih polisa i jedno vrijeme je bila glavni grad grčkog saveza te središte grčke umjetnosti i kulture te mjesto rođenja atenske demokracije. Dok je Atena bila središte demokracije, znanosti i umjetnosti Sparta je bila sve suprotno. Bila je zatvoreno, vojničko društvo, nimalo vično intelektualnim i kulturnim djelatnostima. Razlike između ta dva polisa su očite, njihove civilizacije odišu različitostima, počevši od samog odgoja djece do načina življenja i ponašanja prema ženama. U radu su različitosti jasno istaknute i prepoznatljive, no najviše različitosti postoji u samom odgoju i obrazovanju djece.

U radu su različitosti jasno istaknute i prepoznatljive, no najviše različitosti postoji u samom odgoju i obrazovanju djece. Spartansko je društvo prije svega bilo vojničko društvo te je bilo prilagođeno vojničkoj jednostavnosti. Školski sistem u Sparti poznat je pod nazivom agoge²². Odgoj je u Sparti podrazumijevao da muška djeca prije svega budu vojnici i da budu potpuno zdravi. U Ateni su samo muška djeca pohađala školu, no za razliku od Sparte Atenjani su u školama učili umjetnost, filozofiju te računanje. Sistem odgoja muške djece u ova dva polisa bila su skroz drugačija. U Sparti je vladao vojnički režim, dok je u Ateni vladala kultura i umjetnost. Prva važna razlika je vidljiva u položaju društva. Spartanci su potomci Dorana, ratnici su i imaju pravo vladati, dok su u Ateni svi muškarci slobodni. U Sparti se Heloti smatraju državnim vlasništvom i ne sudjeluju u vlasti. U Sparti vladaju dva kralja, vijeće stranaca i narodna skupština, dok je Atena više demokratski polis koji je sastavljen od devet arhonata, vijeća i narodne skupštine.

Razjedinjenost grčkih polisa i različito uređenje vidljivo je kod Atene i Sparte i u odnosu prema ženama. Atena i Sparta imaju dosta zapisa o ženama, a najviše podataka sačuvano je iz klasičnog i postklasičnog razdoblja. Položaj žena znatno se razlikovao od položaja muškaraca, te žena u Ateni nije imala pravo na svoje mišljenje te im je obrazovanje bilo onemogućeno. U Ateni su sve žene bile podređene mužu, a glavna zadaća im je bila održavanje domaćinstva i rađanje djece. Ovo je jedina sličnost Atene i

---

²² Odgoj.

Sparte, Spartanci su jednako težili tome da žene bude kod kuće, rađaju djecu i brinu o domaćinstvu. Spartanke su jedino više uživale u povlasticama jer su Spartanci iznimno cijenili što im žene rađaju zdravu i jaku djecu.

8. Zaključak

Sparta je uz Atenu bila najvažniji grčki polis. Sparta je bila posebni oblik grčke kulture, a njezini ljudi bili su pripadnici najekstremnijih civilizacija. Sparta je bila zatvoreno, vojničko društvo, nimalo sklona intelektualnim i kulturnim djelatnostima dok je Atena bila baš suprotno, držala se tradicije i vjerskih običaja. Sparta je imala određene ideale i strog odgoj dječaka, zapravo je taj grad – država bio sav usmjeren na ratovanje i pobjede u ratu. Spartanci su zbog brutalnog odgoja smatrani najboljim vojnicima onoga vremena, dok su Atenjani bili demokratski nastrojeni. Voljeli su filozofiju, književnost, politiku i dramu. Atenjani sav naglasak daju demokraciji dok Spartanci imaju militarističke vrijednosti. Drugačije su pristupali samom odgoju i obrazovanju djece. Postojala je velika razlika i u ponašanju prema ženama. U Ateni djevojčice nisu išle u školu već su kod kuće učile obaveze vezane uz domaćinstvo, dok su u Sparti žene bile slobodnije i otvorenije te im je bilo bitno da djevojčice stasaju u zdrave žene koje će Sparti da ti zdravog i jakog ratnika. Žene su u Sparti imale veliku vrijednost te im je bilo omogućeno i obrazovanje. To je Spartanke činilo neovisnim pa su se neke odlučile i za sudjelovanje u političkom životu. Muškarci su u Sparti dane provodili vježbajući za rat što u Ateni nije bio slučaj. U Ateni su dječaci odrastali uz majku sa djevojčicama, pa bi kasnije kretali u školu i počeli se baviti nekim trgovačkim poslom, dok su dječaci u Sparti imali kratko djetinjstvo te su ubrzo igru i razonodu zamijenili vojskom i ratnim poljem. Poznato je da Spartanci svoju djecu odgajaju na brutalan način jer ne žele da ih itko pobedi u ratu, također su i njihove žene imale određene povlastice i poštovanje što u Ateni nije bio slučaj. Sparta je kroz povijest bila jedinstvena te danas ima status legendarnog polisa. Razlika između Atenjana i Spartanaca je mnogo, a sličnosti ima vrlo malo i one se tiču samo pitanja žena.

9. Literatura

Knjige

1. Ferček, M., Medić Posavec, T., Posavec, V. (2012.) udžbenik za prvi razred gimnazije, Profil Zagreb
2. Chrisp, P. (2008.) Ancient Greece, Zagreb
3. Pavković, V. (2003.) Povijest od početka do naših dana, dječja enciklopedija, Zagreb
4. Barsotti, R. (2004.) Život i civilizacija, Meridijan

Znanstveni članak

1. Pranjić, M. (2015.) Sustav odgoja i obrazovanja u Ateni, Analiza za povijest odgoja Vol.14, Zagreb

Internet stranice

1. Odgoj nekada i sada, <https://bit.ly/3fTYTgc>, (Preuzeto: 27.06.2020.)
2. Drevna Sparta, <https://bit.ly/3anWCc1>, (Preuzeto: 29.06.2020.)
3. Život Atenjanke, <https://bit.ly/33W0Fv5>, (Preuzeto: 10.07.2020.)
4. Spartansko učenje o strahu, <https://bit.ly/3fV8OCb>, (Preuzeto: 19.07.2020.)

10. Popis slika

Slika 1. Prikaz spartanskih vojnika	11
Slika 2. Spartanski vojnici u pripremi za borbu	15
Slika 3. Život Atenjanke	17
Slika 4. Spartanska žena daje štit svome sinu	19

Sažetak

Atena i Sparta imaju cijelo bogatstvo razlika što je vidljivo u njihovom odgoju i obrazovanju djece te poštivanju tradicije. Dorani su osnovali polis Spartu u Lakoniji, te pokoreni Ahejci postaju robovi i njih se naziva helotima. Oni koji su prihvatili Spartansku vlast gube svoja prava ali su slobodni perijeci. Spartanaca je bilo manje nego pokorenog stanovništva te su zato i uveli stalnu bojnu spremnost. S druge strane postoji i polis Atena u kojoj se život odvija na drugačiji način nego u Sparti. Atena je oduvijek težila kulturi, umjetnosti, filozofiji te tradiciji, dok Sparta za to uopće nije marila. Spartancima je jedini zadatak bio da se bave ratnom spremom. Za Spartu je poznato da ima strog odgoj te da muško dijete od sedme godine odlazi od obitelji i živi u skrbništu države. Spartanski dječaci uče graditi logore, boriti se i rukovati oružjem, dok Atenski dječaci odlaze u škole, uče čitati, pisati, svirati a kasnije su se bavili nekim zanatom ili trgovačkim poslom. Vrlo je malo sličnosti između grčkih polisa Atene i Sparte, jasno je vidljivo da su po svemu bile različite te su kroz povijest svaka imale svoj put.

Ključne riječi: Atena, Sparta, razlike i sličnosti, polis, Grčka

Summary

Athens and Sparta have a whole wealth of differences which is evident in their upbringing and education of children and respect for tradition. The Dorans founded the polis of Sparta in Laconia, and the conquered Achaeans became slaves and were called helots. Those who have accepted Spartan rule lose their rights but are free-spirited. There were fewer Spartans than the conquered population, and that is why they introduced constant combat readiness. On the other hand, there is the polis of Athens, where life takes place in a different way than in Sparta. Athens has always aspired to culture, art, philosophy and tradition, while Sparta did not care at all. The only task for the Spartans was to deal with war readiness. Sparta is known to have a strict upbringing and to have a male child leave his family from the age of seven and live in state custody. Spartan boys learn to build camps, fight and handle weapons, while Athenian boys go to school, learn to read, write, play and later engage in some craft or trade. There are very few similarities between the Greek polises of Athens and Sparta, it is clear that they were different in everything and throughout history each had its own path.

Keywords: Athens, Sparta, differences and similarities, polis, Greece

